

Makale Bilgisi: Sönmez Öz, E., İşeri, K. (2023). Tahar Ben Jelloun'un "Ülkemde" Yapıtına Göstergebilimsel Bir Yaklaşım. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:11, Sayı:1 ss.249-270.	Article Info: Sönmez Öz, E., İşeri, K. (2023). A Semiotic Approach to Tahar Ben Jelloun's "A Palace in the Old Village". DEU Journal of Humanities, Volume:11, Issue:1, pp.249-270.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 18.07.2023	Date Submitted: 18.07.2023
Kabul Edildiği Tarih: 13.11.2023	Date Accepted: 13.11.2023

TAHAR BEN JELLOUN'UN "ÜLKEMDE" YAPITINA GÖSTERGEBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM¹

Esmâ SÖNMEZ ÖZ **, Kamil İŞERİ ***

ÖZ

Fransız Yazınının önemli yazarlarından Fas asıllı Tahar Ben Jelloun'un "Ülkemde" adlı yapıtı, 1960'lı yıllarda Fransa'dan kendi ülkesine göç etmek isteyen Muhammed adlı karakterin yaşamının betimlendiği önemli eserlerden biridir. Yaşamı boyunca kendi kültürü ile yaşadığı toplumun değerleri arasında kalan Muhammed, köyünde ailesine ev yapmak için ülkesine dönmek istemektedir. Fransız ve Arap toplumu arasında sıkışıp kalan Muhammed'in yaşamını konu alan "Ülkemde" yapıtı, metni bir anlam bütünü olarak görüp kabul eden göstergebilimsel çözümleme yönteminin metin çözümlemede önerdiği araçlar kullanılarak çözümlenmiştir. Öncülüğünü Saussure'un yaptığı birçok kuramcının katkı sağladığı ve son olarak da Rus biçimcilerin çalışmalarını temel alarak Yapısal Anlambilim (Sémantique Structurale) adlı yapıtıyla Greimas'ın Göstergebilim kuramı yazınsal eleştiri yöntemleri arasında kabul edilmektedir. Göstergebilimsel çözümlemede metinler anlamsal katmanlardan oluşmakta; derinden yüze 3 katman belirlenerek derin-yüzey yapı biçiminde ele almaktadır: *Derin yapıda temel düzey ve anlatı düzeyi, yüzey yapıda ise söylemsel düzey incelenmektedir.* Bununla birlikte dile bir dizge olarak bakan göstergebilimsel çalışmalar, dilsel göstergenin gösterilen ile gönderge arasındaki ilişkiye dayanır. Çalışmada Greimas'ın göstergebilimin temel ilkelerinden yararlanılarak çözümleme yapılmıştır. Bu bakış açısıyla çalışmanın söylemsel düzeyinde "Ülkemde" yapıtında yer alan kişi ve kişilerin eylem alanları yer ve zaman öğeleri çözümlenmiştir. Anlatısal sözdizimde eyleyenler şeması ve anlatı izlencesi; temel düzeyde de göstergebilimsel dörtgen kullanılarak metin çözümlenmiştir. Bu bağlamda göstergebilimin metin çözümlemeye sunduğu araçlar kullanılarak "Ülkemde" yapıtının anlam evrenine girilmekte ve böylelikle bütüncü oluşturulan metnin yüzeyinden derinine doğru üretim koşulları göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile ortaya konulmaktadır.

¹ 4-6 Nisan 2019 tarihleri arasında Gaziantep Üniversitesi'nde düzenlenen 3. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu'nda sunulan "Tahar Ben Jelloun'un "Ülkemde" Yapıtına Göstergebilimsel Bir Yaklaşım" başlıklı bildirinin genişletilmiş biçimidir.

**Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü essonmez@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8183-3949

***Prof.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilim Bölümü, kamil.iseri@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8539-582X

Anahtar Sözcükler: Göstergibilim, Metin Çözümleme, Anlatı

A SEMIOTIC APPROACH TO TAHAR BEN JELLOUN’S “A PALACE IN THE OLD VILLAGE”

ABSTRACT

“*A Palace in the Old Village*” by Tahar Ben Jelloun, a Moroccan- origin writer, who is regarded as one of the important figures in Franch Literature, is an important work that depicts the life of a character named Muhammed, who wanted to immigrate from France to his own country in the 1960s. Muhammed, who is caught between his own culture and the values of the society he lives in, wants to return to his country to build a house for his family in his village. The work “*A Palace in the Old Village*”, which is about the life Muhammed, caught between French and Arab society, was analyzed using the tools suggested by the semiotic analysis method, which considers the text as the unity of explicit and implicit meaning and accepts it also as a unit of analysis. Greimas’ Semiotic Theory, developed through his work called *Structural Semantics (Sémantique Structurale)*, which has been contributed to by many theorists including Saussure, and was based on the work of Russian formalists, is accepted as one of the widely used literary criticism methods. In semiotic analysis, texts consist of semantic layers. Semiotic analysis identifies three layers in texts, from the deep to the surface, and examines them in terms of meaning using deep and surface structure analyses. Semiotics analyzes the basic level and the narrative level in the deep structure, and the discursive level in the surface structure. However, semiotic studies that considers language as a system are based on the relationship between the linguistic sign and the referent. The approach of the study is based on the basic principles of Greimas’ semiotics. From this point of view, at the discursive level of the study, the place and time elements of the person and the action areas the people in the structure of “*A Palace in the Old Village*” are analyzed. The actant schema and narrative curriculum are analyzed using narrative syntax, while the semiotic quadrilateral is used to examine the basic level of meaning. In this context, the semantic universe of the work “*A Palace in the Old Village*” is interpreted by using the tools that semiotics offers to the text analysis, and thus, the production conditions from the surface of the text that make up the corpus are revealed with the semiotic analysis method.

Key words: Semiotics, Text Analysis, Narration

1. GİRİŞ

İnsanlar arasındaki iletişim dil aracılığıyla gerçekleşmektedir. İletişim sırasında bir düşünceyi ya da bir görüşü başkasına aktarabilmek amacıyla dilsel ya da dil dışı göstergeler kullanılır. İletişimin olduğu her alanda göstergelerden ve gösterge dizgesinden söz edilebilir. Göstergeler arasındaki etkileşimden doğan anlam ve buna bağlı olarak anlamlama göstergebilimin temelini oluşturur. Bu anlamda göstergebilim, “iletişim amacıyla oluşturulan anlamlı yapının temelini ortaya koymaya çalışır” (Günay, 2002, s. 183). İnceleme nesnesini doğal dillerle sınırlandıran dilbilimden farklı olarak göstergebilim, yalnızca doğal dili değil aynı zamanda da dil dışındaki iletişim dizgelerini de dilin bir özel dizgesi olarak görmekte, gösterge dizgelerini betimlemekte ve dizgelerin aralarında kurdukları bağıntıları

çözümlemektedir. Göstergebilimsel çözümlemede anlamlı bütünler sınıflandırılmakta, anlamın nasıl oluştuğu, nasıl bir rol oynadığı ve nasıl algılandığı incelenmektedir. Bunları yaparken de göstergelerden yararlanır. “Anlamlı bütünleri, bir başka deyişle gösterge dizgelerini betimlemek, göstergelerin birbirleriyle kurdukları bağıntıları saptamak, anlamların eklenerek oluşma biçimlerini bulmak, göstergeleri ve gösterge dizgelerini sınıflandırmak” (Rifat, 2005, s. 113) göstergebilim çözümlemesinin kapsamında yer alır.

Göstergebilim, nesnelere anlamlarını ve anlam oluşumunu çözümlemek için kullanılan bir yöntemdir. Bu nedenle, göstergebilim çözümlemesi yaparken, incelenen nesnenin bütüncül ve tamamlanmış bir yapıya sahip olması gerekmektedir (Uzdu-Yıldız, 2019). Bu nedenle, yapı, anlamın tüm yönlerinin göz önünde bulundurulduğu bir şekilde ele alınmalıdır. Göstergebilim, bu yapıyı en ince ayrıntısına kadar çözümlemek için kullanılır ve anlamın nasıl oluştuğunu anlamak için kullanışlı bir araçtır. Aynı zamanda incelenen nesnenin bütünlüğü, alıcıya sunulan sembolik anlamın oluşumunda önemli bir rol oynamakta ve göstergebilimsel çözümleme, nesnenin içerdiği sembollerin nasıl bir araya geldiğini ve anlam oluşturduğunu çözümlemektedir. Bu sayede, göstergebilim aracılığıyla, incelenen nesnenin anlamı ve yapısal özellikleri daha iyi anlaşılabilir ve yorumlanabilir. Bir başka deyişle, metindeki sembolik öğelerin bir araya gelerek anlam oluşturdukları bağlam, göstergebilimsel çözümlemenin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu anlamda, bir bütüne farklı açılardan bakarak ayrıntılı bir çözümleme yapmak için bir bütünü (bir anlatı ya da bir resim) kesitlere ayırarak inceler.

Metin olarak var olan “anlatılardaki anlamlar çeşitli aşamalardan geçerek birbirleriyle bütünleşerek, birbirleriyle benzeşerek, birbirlerine karşıtlık oluşturarak, dış dünyaya göndermelerde bulunarak, başka yapılara dönüşerek oluşmaktadır” (İşeri, 2000, s. 17). Anlatıların oluşumu, içerdikleri anlamın taşıdığı anlam ve bu anlamların nasıl meydana geldiği çözümlenmektedir. Anlam oluşumunu inceleyen göstergebilim araçları da anlatısal metinlerin çözümlenmesinde kullanılabilir. Bununla birlikte, anlatısal metinlerin çözümlenmesi, anlatının yapısını ve içeriğini anlamak için de önemlidir.

Bir metnin çözümlenmesi, yüzey yapıdan derin yapıya doğru bir yönelim izlemektedir. Bu yöntem söylemsel (betisel), anlatısal ve izleksel düzey olmak üzere üç farklı düzeyde incelenmektedir. Çözümleme sürecindeki en somut düzey, söylemsel (betisel) düzeydir ve bu düzeyde zaman, kişiler, mekân ve olayların anlatımı detaylı bir biçimde ele alınmaktadır. Anlatısal düzeyde, anlatı kişilerinin eylemleri ve aralarındaki ilişkileri, olayların sıralanışı ve anlatının şekillenmesi gibi öğeleri içermektedir. Çözümlemenin en soyut düzeyi olan izleksel düzeyde, anlatılan olayların ve kişilerin ötesinde, metnin anlatmak istediği ve göstermek istediği temalar, fikirler ve düşünceler incelenmektedir. Bu düzeyde önemli olan,

metnin yüzeyinde anlatıların ötesinde, derinlemesine anlamların araştırılmasıdır. İzleksel düzeyde, metnin altında yatan mesajlar ve çağrışımlar incelenerek, metnin amacı ve yazarın niyeti anlaşılmalı çalışılmaktadır. Bu düzey, metnin anlamını tam olarak kavramak için oldukça önemlidir.

Çalışmanın amacı, Tahar Ben Jelloun'un *Ülkemde* adlı yapıtını göstergebilim yöntemiyle çözümlenerek yapıtın anlam evrenini oluşturan katmanlı yapıyı belirlemek ve metnin anlam oluşum biçimini ayrıntılı bir biçimde ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda *Ülkemde* metninin anlam evreni göstergebilim kuramı çerçevesinde metnin üretim süreci ortaya konarak anlatı metinleri için bir örnekçe sunulmuştur.

2. Kuramsal Artalan

Göstergebilim, göstergelerin yorumlanması, üretilmesi ve işaretlerin anlaşılması süreçlerini kapsayan bir bilim dalıdır. Semiyotik (semiotics) ya da semiyoloji (semiology) olarak da adlandırılmaktadır. Bu bilim dalı, göstergelerin işlevlerini, kullandıkları ortamları ve toplumsal kültürdeki yerlerini inceleyerek, göstergelerin nasıl anlaşıldığını ve iletişimdeki rolünü anlamaya çalışmaktadır. Göstergebilim, disiplinlerarası bir çalışma alanıdır ve dilbilim, anlambilim, fonetik, sosyoloji, psikanaliz, mimarlık, ve birçok bilim dalı ve disiplin tarafından paylaşılan bir araştırma alanını temsil etmektedir. Bu alanda kültürel kodlar, gelenekler ve metinleri anlamlandırma süreçlerine göre düzenlenen işaret dizgeleri, dilsel ve dil dışı göstergeler, göstergebilimin incelenen konuları arasında yer almaktadır. Deely (1990, s.114), göstergebilim teriminin “antik Yunanca’da “*işaret*” anlamına gelen “*semeion*” sözcüğünden türediğini ve ilk defa John Locke’un “*İnsan Anlayışı Üzerine Deneme*” adlı yapıtında, Saussure’ün *Genel Dilbilim Dersleri* ile Sanders Peirce’ün çalışmalarında semiyotik teriminin modern anlamda kullanıldığını belirtmektedir.

Dilbilimin kurucusu olan F. De Saussure, dilbilimin temel ilkelerini belirlerken eksiklikler olduğunu fark etmiş ve bu eksiklikleri tamamlamak için Göstergebilim gibi yeni bilim dalının ortaya çıkması gerektiğini önermiştir. Saussure’ün önerisi, göstergebilimin toplumsal hayattaki göstergeleri inceleyen bir bilim dalı olarak tasarlanmasıdır. Göstergebilim, toplumsal kültürde oluşan farklı gösterge dizgelerinin incelenmesiyle bu sistemlerin yasalarının belirlenmesine odaklanacak ve dilin işleyişini açıklayacaktır. Saussure ile aynı dönemde Amerika’da yaşayan Charles Sanders Peirce, göstergelerle ilgili bir bilim dalı kurmaya çalışmıştır (Guiraud, 1994). Peirce’ün yaklaşımı, daha çok mantık biliminin temellerine dayanmakta ve altmış altı gösterge türü belirlemiştir. Buna karşın, Peirce’ün tanımları ve terimleri net olmadığından yöntem ve sınırları açık bir biçimde belirlemede zorlanmıştır. Saussure, göstergeleri “gösteren-gösterilen” ikilisi olarak tanımlarken Peirce’ün gösterge anlayışı üçlü bir yapıdadır. Peirce, göstergeyi “temsil eden” (representamen), “yorumlayan” (interpretant) ve “nesne”

(objet) olarak tanımlamaktadır. Bu üçlü yapının her bir parçası, göstergeyi oluşturan işaretin farklı yönlerini temsil etmektedir. Saussure ve Peirce, göstergenin işlevi konusunda farklı bakış açılarına sahip olsa da semiyoloji ve semiyotik terimleri bugün aynı bilim dalı için kullanılır (Kıran ve Eziler Kıran, 2010, s. 324). Saussure geleneğini sürdüren Avrupa dilbilimciler semiyoloji terimini kullanırken Amerikalı dilbilimciler Peirce'ün yaklaşımına uyarak semiyotik terimini tercih etmektedirler. Bu nedenle, gösterge anlayışlarındaki farklılıklara rağmen aslında iki disiplin aynı alana aittir. Algirdas J. Greimas ve Roland Barthes'ın göstergebilim okulu, Fransız ve İsviçre'de yerleşik olan Saussure'ün göstergebiliminden miras alınmıştır. Bununla birlikte, Peirce'ün teorileri ve yapısalcı hareketin (Tartu-Moskova Okulu ve Umberto Eco'nun İtalyan göstergebilimi gibi) etkisi de ikinci bir yaklaşım olarak görülmektedir. Greimas'ın göstergebilim anlayışı ise Saussure'cü anlayış ekseninde gelişir ve öncelikli olarak anlamı ele almaktadır. Bu yaklaşım, insan için dünyanın ve insanın anlamı sorununa odaklanarak göstergebilimin temel sorunu incelemektedir. Greimas, birçok alana uygulanabileceği yöntemler geliştirdi ve özellikle yazınsal söylemle ilgili betimleme ve çözümleme örnekleri ortaya koydu (Yücel, 2008). Böylelikle, dilin gösterilen boyutuna odaklanarak Greimas'ın göstergebilim anlayışı önem kazanmaktadır (Uçan, 2002).

Göstergebilim yaklaşımı, metnin yapısal özelliklerini tanımlama amacını taşımakta ve iletişim sürecinde göstergelerin ve kodların önemini vurgulamaktadır. Bu disiplin, göstergeleri inceleyerek anlamlı yapıların iletişim amacıyla nasıl oluşturulduğunu ve nasıl işlediğini anlamaya çalışmaktadır. Bu sayede, iletişim sürecindeki anlamlandırma işlemlerinin temelini açıklamaya yardımcı olmaktadır (Günay, 2002, s. 183). Başka bir deyişle, göstergebilimsel çözümleme, bir sözcüğün veya bir tümcenin içinde yer aldığı bağlamı ve dilbilgisel yapıyı dikkate alarak anlamın nasıl oluştuğunu ve ifade edildiğini araştıran bir yöntemdir (Güneş, 2012). Bu nedenle de göstergebilim, herhangi bir dil veya sembol sistemi aracılığıyla iletişim kurmanın ve anlam üretmenin nasıl işlediğini inceleyen bir alan olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, metinler, filmler, reklamlar gibi çeşitli göstergeler üzerinde çalışarak içerdikleri anlamları ve nasıl üretildiklerini araştırmaktadır. Bu anlamda, göstergebilim nesnelerin anlamından çok anlamın nasıl üretildiği üzerine odaklanmaktadır (Floch, 1990). Anlam, var olan bir özelliktir ve neyin anlam taşıdığını yansıtan herhangi bir şey, anlamın içkin olduğunu yansıtmaktadır. Bu anlam, değişmeyen bir yapıya sahiptir. Anlamın değişmediği, sadece anlamlamanın değiştiği söylenebilir. Anlamlama, mevcut anlamın yeniden yorumlanması ve üzerine yeni bir anlamın katılmasıdır. Anlam, bir sözcük birimi gibi farklı yapı taşlarının bir araya gelmesiyle oluşmakta ve anlamlama, bu yapı taşlarının yeniden düzenlenmesiyle gerçekleşmektedir.

Göstergebilimsel çözümleme, dili ve sembolleri çözümleyerek içerisinde üretim ve çözüm sürecini barındıran üç aşamalı bir yöntemdir. Bu üç aşama: *söylemsel yapılar*, *anlatsal yapılar* ve *temel yapı* olarak tanımlanmakta ve bu yapılar yüzeyden derin yapıya doğru uzanmaktadır. Bu bağlamda, göstergebilim kuramında ekonomik bir yaklaşım benimsenerek göstergebilimsel bileşenlerin birbirine göre düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Bu düzenleme sayesinde, göstergebilimsel nesnelerin tümü üretim durumlarına göre tanımlanabilir hale gelmektedir. Başka bir deyişle, göstergebilimdeki amaç, bileşenler arasındaki ekonomik ilişkiyi düzenleyerek nesnelerin üretim durumlarına göre anlaşılmasını sağlamaktır (Greimas ve Courtés, 1979). Göstergebilimsel nesneler, farklı bileşenlerden oluşan ve bu bileşenlerin birbirleriyle olan durumları, zıtlıkları ve benzerlikleri sayesinde üretildiği bir süreç sonucu meydana gelmektedir. Göstergebilim, nesnelerin üretim aşamalarına göre incelenerek anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Üretim ve çözüm sürecini barındıran *söylemsel yapılar*, *anlatsal yapılar* ve *temel yapı* ve aşamalarda incelenmesi gerekenler (Bertrand, 2000) Tablo 1’de görüldüğü biçimde açıklanmaktadır:

Söylemsel Yapılar	Betisel Yerdeşlik (uzam, zaman, eyleyen) İzleksel Yerdeşlik
Anlatsal Yapılar	Anlatı Şeması (eyletim,sözleşme, edinç, edim-eylem, yaptırım) Eyleysel Sözdizim (özne, nesne, gönderen, karşı özne, anlatı izlencesi, anlatsal süreç) Kipsel Yapılar (istemek, zorunda olmak, bilmek, muktedir olmak, yapmak ya da olmak; bu kipliklerin olumsuzları)
Temel Yapı	Temel anlam ve sözdizim (göstergebilimsel dörtgen; anlamlamanın temel yapısı)

Tablo 2: Göstergebilimsel Çözümleme Aşamaları

Bir anlatının çözümlenmesi için ilk adım, öncelikle anlatıyı kesitlere ayırmaktır. Bu, metnin önemli noktalarını belirlemeye ve anlam belirleyici dönüşümleri bulmaya yardımcı olmaktadır. Daha sonra, anlatı yüzey yapıdan derin yapıya doğru belirlenen aşamalar üzerinden çözümlenmektedir. Bu yöntem, metnin farklı katmanlarına inerek metnin anlamını daha iyi anlama imkânı sağlamaktadır.

Göstergebilimde üç aşamalı çözümlemenin ilk aşaması söylemsel düzeydir. “Söylemsel düzey adı verilen en somut düzeyde kişilerin oynadığı izleksel ve betisel roller ile bunların eylemlerinin zaman ve uzam içindeki yerleri söz konusudur” (Kıran, 1999, s. 94).Bu düzeyde, anlatıda kullanılan göstergebilimsel yapılar tanımlanarak söylemsel yapıları oluşturan anlatı, kişi, zaman ve uzam bağlamında metin ele alınarak çözümleme yapılmaktadır. Böylelikle anlatının anlamı daha iyi anlaşılmakta ve çözümleme yapılabilir (Günay, 2013). Anlatının çözümlenmesi, kişiler, zaman ve uzam öğelerini ele alarak yapılmaktadır. Kişilerin fiziksel ve psikolojik özellikleri, diğer kişilerle olan etkileşimleri, anlatının geçtiği zaman çerçevesi, anlatı zamanı ve öykü zamanı arasındaki farklılıklar veya benzerlikler, olayların sıklığı ve yinelenmesi gibi öğeler incelenmektedir. Ayrıca, anlatının geçtiği uzamın boyutları, nesnelerin konumu ve olayların meydana geldiği

uzam da çözümlenmektedir. Bu çözümlerle anlatının yapısı ve anlamı daha iyi anlaşılmakta ve yorumlanmaktadır.

Okunan bir metinde, söylem düzeyinde ilk dikkat çeken ögeler kişi, zaman ve uzamdır. Söylemsel düzeyde yapılan çözümler ise betisel yapıların ortaya çıkarılmasına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda söylemsel düzeyde anlatı çözümlenirken “söylemselleşme, oyunculaşma, zamansallaşma, uzamsallaşma gibi dizimsel bileşmeler ile izlekselleşme ve betiselleşme gibi anlamsal bileşmeler tespit edilmeye çalışılır. Bu tür sözdizimsel ve anlamsal bileşmelerin belirlenmesi için anlatıcı, bakış açısı (odaklayım), anlatı kişileri (kahramanlar), zaman ve uzam gibi figüratif unsurlar belirlenir” (Sinan ve Demir, 2011, s. 1153). Çözümlemede betimlenen oyunculaşma kavramıyla ilgili olarak kişilerin isimleri, cinsiyetleri, meslekleri, dış görünüşleri, ruh halleri, ahlaki değerleri, kişilik yapıları, toplumsal statüleri ve diğer karakterlerle olan ilişkileri incelenmektedir. Bu incelemede karakterlerin derinlemesine çözümlenmesi, anlatının daha iyi bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu düzeyde, eyleyenler, genellikle işlevsel varlıklar olarak değerlendirilmekte ve kendi kişiliklerinden bağımsız ele alınmaktadır. Buna karşın, anlatı kişilerinin kişilik özellikleri de değerlendirmeye dâhil edilebilmektedir. Bu nedenle, bu düzeyde kişilerin hem işlevsel özellikleri hem de kişilik özellikleri göz önünde bulundurulabilmektedir.

Zamansallaşma kavramı, anlatıdaki olayların zaman içindeki gelişimini ve değişimini ele almaktadır. Anlatı ve öykü zamanı, bu zaman değişimlerinin ifade edilmesini için kullanılmaktadır. Anlatıda betimlenen önce/sonra zincirini oluşturan mantıklı bir sıralama yapısı, temel sözdizimi ile sağlanmaktadır. Böylece, anlatı içindeki olaylar zaman açısından daha net bir biçimde takip edilebilir duruma gelmektedir (Kıran ve Kıran, 2011).

Uzamsallaşmaya gelince ise, anlatıdaki olayların geçtiği yerler, uzamsal değişimler, yer değiştirmeler, uzam seçimlerinin söylemsel boyutu ele alınmaktadır. Anlatı kişilerinin uzam ile ilgili bilgileri ve uzamın içindeki eylemleri, anlatıdaki uzam hakkında değerlendirme yapılmasını sağlamaktadır. Böylelikle anlatı kişileriyle uzam arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır. Anlatının incelenmesi sırasında, uzamın yalnızca belirlenmesi ve tanımlanması yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda, uzamı oluşturan ilişkilerin ve uzama yüklenen anlamların da açıklanması gerekmektedir.

Metnin yüzey düzeyinde incelenmesinin bir diğer aşaması anlatsal düzeydir. Anlatsal yapılar, görünürde yüzeyde yer alan yapılar olsa da aslında derin yapıya en yakın aşamadır; çünkü anlatının yapısal bileşenlerinin oluşumu ve düzenlenişi, derin yapıda yer alan temel kavramsal anlam ilişkilerine dayanmaktadır. Metinler, içeriklerinde kendilerine özgü bir yapıya ve üretim düzenine sahiptir (Rifat, 2011). Bu yüzden, anlatsal düzeyde, metinde anlamın nasıl oluştuğunun sorgulandığı ve anlatsal öğelerin ele alınıp incelendiği aşamadır. Anlatının nasıl oluştuğunun sorgulandığı bu

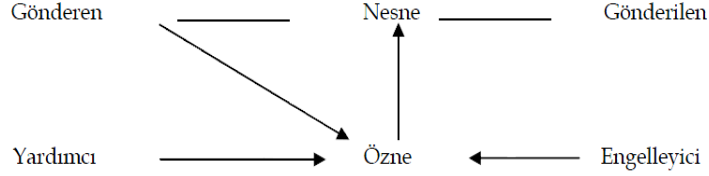
bölümde, anlatının oluşum biçimi üzerine yoğunlaşmakta ve iki önemli işlem gerçekleştirilmektedir. Birincisi, anlatıdaki eyleyenler şeması çözümlenerek anlatının kimin tarafından gerçekleştirildiği başka bir deyişle eyleyeni belirlenmektedir. İkincisi ise, anlatı izlencesi ayrıntılı biçimde yorumlanıp incelenirken anlatının genel düzenleniş biçimi ortaya çıkarılmaktadır. Bu bağlamda da anlatının yapısal özellikleri, bileşenleri ve anlam ilişkileri hakkında daha derin bir anlayış elde edilmektedir. Anlatısal yapı; anlatı izlencesi, eyleyensel sözdizim ve kipsel yapılar gibi bileşenleri içermektedir.

Anlatı izlencesi, anlatının zamandizinsel ve mantıksal düzenlenişine gönderimde bulunurken, eyleyensel sözdizim, eyleyenlerin anlatıda nasıl bir işlev gördüğünü ve tümce yapılarının nasıl oluştuğunu incelemektedir. Kipsel yapılarda ise sözcük ve tümcelerin anlamsal ve yapısal özelliklerini içermektedir. Bu bileşenler, anlatının anlam ilişkilerinin düzenlenişini sağlamakta ve derin yapıya en yakın olan aşamaları temsil etmektedirler. Anlatısal düzeyde, anlam yüzey yapıdan derin yapıya doğru bir yol izleyerek oluşmakta ve metnin yapısal bileşenleri temel kavramsal anlam ilişkilerine dayalı olarak düzenlenmektedir (İşeri, 2000).

Bir anlatıda, anlatı kişilerinin söylem düzeyinde somut bir biçimde belirginleşmesi, anlatı düzeyinde işlevsel olarak yer almasıyla birlikte soyut bir boyuta taşınmaktadır. Anlatıdaki eyleyenler, hem soyut hem de somut bir varlık olarak tanımlanabilirler ve böylelikle ögeler arasındaki işlevsel rol değişimleri mümkün olmaktadır. Bu nedenle, bir anlatı kişisi hem özne hem de nesne olarak anlatıda hareket edebilmekte ve anlatıdaki diğer ögelerle de benzer biçimde birden fazla işlevi yerine getirebilmektedirler. “Eyleyenlerin çözümlenmesi okuyucuya olayların ve eylemlerin akışını verecektir. Her anlatı iki veya daha fazla eyleyenler arasındaki bir denge üzerinde oturur ve bu eyleyenlere göre olaylar gelişir” (Uçan, 2002, s. 118).

A. J. Greimas, bir anlatıda yer alan ögelerin işlevlerini ve aralarındaki ilişkileri betimlemek için altı eyleyen ve bu eyleyenler arasındaki özne-nesne, gönderen-alıcı ve destekleyici-engelleyici üçlü eksenleri içeren bir örneklem geliştirmiştir (Kıran ve Kıran, 2011). Bu örneklem, anlatıda yer alan her bir ögenin rolünü netleştirmekte ve onların birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu anlamakta önemli bir rol oynamaktadır. Anlatısal düzeydeki detaylı bir çözümleme için, Greimas’ın örnekleme, anlatıda yer alan tüm ögelerin işlevlerini ve etkileşimlerini göz önünde bulundurarak kullanılabilir. “Anlatıda bir *özne*, *nesneyi* elde etmek için kendisini harekete geçirecek olan itici bir güce ihtiyaç duyar. *Gönderen*, özneyi eyleme başlaması için yönlendirir ve harekete geçmesini sağlar” (Uzdu-Yıldız vd., 2018, s.193). Bu bağlamda herhangi bir eylemde, biri harekete geçirici diğeri hareket eden iki temel unsurdan söz edilebilmektedir. Harekete geçirici kişi ya da varlığa *gönderen*, hareket eden kişi ya da varlığa *özne* denilmektedir. Diğer eyleyenlere gelince ise *öznenin nesneyi* elde edip ulaşmasına destek olan veya *öznenin* işini kolaylaştıran eyleyen *yardımcı*, buna karşın *öznenin nesneyi* elde

etmesine engel olan veya bu eyleme karşı zorluk çıkaran eyleyen *engelleycidir*.

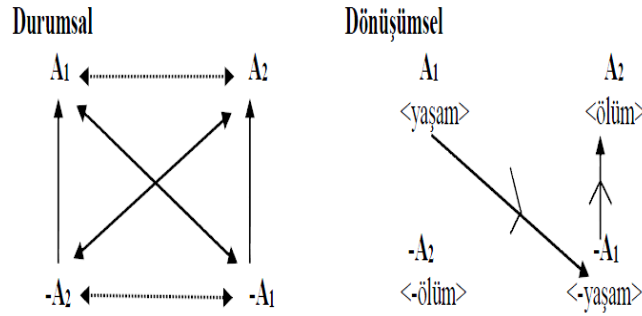
Şekil 1: Eyleyen Şeması (Greimas, 1966)

Eyleyen şemasına bakıldığında bir anlatıda her bir ögenin farklı bir işlevi olduğu görülmektedir. Bu bağlamda “kişiyi ne olduğu ile değil de ne yaptığı ile değerlendiren” (Kıran ve Kıran, 2011, s.272) Greimas, altı eyleyenin aralarında ikişer biçimde birleşerek eksen oluşturduğundan söz etmektedir. Bu bağlamda, eyleyen şemasından üç eylem eksenini ortaya çıkarmaktadır. İletişim ekseninin, gönderen, nesne ve gönderilen arasındaki ilişkiye dayandığı, edim ekseninin yardımcı, özne ve engelleyci eyleyenleri arasındaki ilişki oluştururken isteyim ekseninin ise özne-nesne arasındaki ilişki oluşturmaktadır” (Yücel, 2008).

Anlatı düzeyinin son aşaması olan anlatı izlencesi, sözbilimsel bir yapıya dayanmaktadır. Bu yapı, eylem dizilerinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bir anlatıda, farklı durumlar farklı edimlerle birbirine bağlanarak değişime uğramaktadır. Anlatı içerisindeki edimler, durumların gelişmesine, değişmesine ve anlatının farklı boyutlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Diğer bir deyişle, durum sözcükleri edim sözcükleri tarafından yönlendirilmekte ve bu etkileşimin sonucunda bir anlatı yapısı oluşmaktadır. Bu yapının adı anlatı izlencesidir. İçerik düzlemindeki anlatı izlencesi, herhangi bir özne tarafından gerçekleştirilen ve herhangi bir özneyi etkileyen bir durum değişimi olarak yorumlanabilmektedir. Anlatı izlencesi dört aşamadan oluşmaktadır: *eyletim*, *edim*, *edinç* ve *yaptırım*. *Eyletim aşaması*, bir öznenin başka bir özneyi harekete geçirmek için bir eylemi gerçekleştirmesi için istekte bulunması veya emir vermesi aşamasıdır. Bu aşamada özne, hedeflediği özneyi harekete geçirmek amacıyla belirli bir eylem gerçekleştirmesi için talimat verir ya da istekte bulunur. Anlatısal düzen hakkında bilgi veren *edim aşaması*, anlatının merkezinde yer alan anlatı kişinin eylemini gerçekleştirdiği aşamadır. Bu aşamada anlatı kişinin çeşitli zorlukları ve görevleri başarıyla tamamladığı varsayılmaktadır. Aynı zamanda, anlatı izlencesinin edim aşamasında, anlatı kişinin kipsel edinçleri kullanarak dönüştürücü işlemler gerçekleştirdiği bir aşamadır (Kıran ve Kıran, 2011). *Edinç aşaması*, özne gerekli koşulları yerine getirerek ya da gerekli yetkinlikleri edinerek edime hazırlanmaktadır. Bu aşamada önemli olan öznedeki yeterli gücün, gereken bilginin ve gerekli yeteneğin olmasıdır (Uçan, 2002). Bir anlatı izlencesinin son aşaması *yaptırım aşaması*dır. Bu aşamada, anlatıdaki öznenin eylemi, anlatıyı oluşturan kişi tarafından

değerlendirilmekte ve eylemin sonucu ya ceza ya da ödül biçiminde ortaya çıkmaktadır. Gönderen, işlemci özne ve durum öznesi arasında bir ilişki kurarak anlatının sonucunu belirlemektedir.

Göstergebilimsel yöntemde bir anlatıyı çözümlerken anlatının anlam kaynağı temel yapıda yer almaktadır. Göstergebilimsel bir anlatıda, metnin oluşum sürecinde öncelikle basit ve soyut kavramlar kullanılarak karmaşık ve somut bir yapıya doğru ilerleyen bir üretici süreç mevcuttur. Bu süreçte, karmaşık, çelişki ve içerme gibi temel mantıksal ve anlamsal ilişkiler soyut düzeyde kullanılmaktadır. Bu kavramlar, metindeki eyleyenlerin değerlerini ve özelliklerini belirlemek için kullanılmaktadır. Bu yapıda, sözcükler arasındaki temel sözdizimi ilişkileri belirlenmektedir. Dilbilgisel yapıların oluşum sürecinde, sözcükler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve dönüşümlerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, *göstergebilimsel dörtgen* yöntemi kullanılmaktadır (İşeri, 2008). Simgesel ifadelerden anlamsal ifadelere geçerken, sözcüklerin yerleşimindeki boşluklar anlamsal değerlerle doldurulmaktadır. Başka bir deyişle, *göstergebilimsel dörtgen*, metindeki soyut yapıları açıklamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir ve okuyucuya sunulan durumları değil soyut olarak mevcut olan yapıları çözümlenmektedir. Bu bağlamda göstergebilimsel dörtgen ve dönüşümsel yapı şu biçimde gösterilebilir:

Şekil 2: Göstergebilimsel Dörtgen ve Dönüşümsel yapı
(Everaert-Desmedt, 2000)

3. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma nitel yöntem kullanılarak yapılandırılmıştır. Her türde metin çözümlenmeye yönelik araçlar sunan göstergebilim kuramı temel alınmıştır. Göstergebilim, farklı disiplinlere ait metinlerin çözümlenmelerinde kullanılan bir yöntemdir ve metnin içeriğine derinlemesine bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu yaklaşım, metnin içerdiği anlamları ve yapıları keşfetmek için yüzeyden derine doğru inceleme yapmaktadır. Bu bağlamda da “Ülkemde” yapısının çözümlenmesinde göstergebilim kuramı kullanılmıştır.

Greimas modeli doğrultusunda anlatının çözümlenmesi için ilk olarak kesitleme işlemi yapılmıştır. Bu kesitleme işlemi, anlatıyı anlam kavşaklarına

veya okuma birimlerine ayırarak çözümlenmek anlamına gelmektedir (Rifat, 2009). Başka bir deyişle, anlatının kesitleme işlemi kişilerin, zamanın, uzamın ve durumların değişimine göre yapılmaktadır. Bu ögeler, anlatının belli noktalarında belirginleşen ve okuma birimlerine ayrılan anlam kavşaklarını oluşturmaktadır. Kesitleme işlemi sayesinde, anlatının yapısı daha ayrıntılı bir biçimde incelenebilmektedir. Bu açıdan çalışmada ele alınan “Ülkemde” yapıtına bakıldığında anlatıda üç kesit saptanmıştır. Kesitlerin belirlenmesinde yapıttaki anlatı kişisi Muhammed’in durumu göz önünde bulundurulmuştur. Metnin başkişisi olan Muhammed’in anlatı izlencesindeki durumu takip edilerek, anlatı kişisinin geçirdiği değişimlerin ve dönüşümlerin temel alındığı bir çözümlenme yapılmıştır. Bu çözümlenme sonucunda, Muhammed’in önceki ve sonraki durumlarına ve gelişimine bağlı olarak üç farklı kesit belirlenmiştir. Her üç kesitte de, öznel ve nesnel metnin bağlamına göre değerlendirilmiştir. Aynı zamanda bu eyleyenlerin işlevleri, değerleri ve durumları da incelenerek anlatının genel izlencesi ortaya çıkarılmıştır.

4. Bulgular

Yapıt, yüzeysel yapıda birbiriyle ilişkili üç kesitte incelenebilmektedir. İlk kesit Muhammed’in ülkesi Fas’tan Fransa’ya ilk defa gidişi, ikinci kesit Muhammed’in yaşamının büyük bir bölümünü gurbette geçirdiği Fransa dönemidir. Üçüncü kesit ise Muhammed’in Fransa’da emekli olmasıyla ülkesine dönüp orada çocuklarıyla yaşama arzusu içinde olduğu dönemdir. Anlatının kesitleri ve kesitlerin konuları aşağıdaki gibidir:

Birinci Kesit: Fransa’ya gidiş ve bilinmezlik

Birinci kesit anlatının başlangıç durumunu belirtmektedir. Anlatı kişisi Muhammed, 1960 yılında memleketinden kaçan, kendisi ve ailesi için daha iyi bir yaşam keşfetme umuduyla Fransa’ya gelen Faslı bir göçmendir. Bu kesitte anlatı kişisi Muhammed’in /zorunda olmak/ kipliği ile birlikte /inanmak/, /istemek/ , /yapmak/ kipliklerine de sahip olduğu görülmektedir. Muhammed’in Fransaya gitme amacı para kazanmak ve rahat bir yaşam sürmektir. Kiplikler bağlamında ele alındığında anlatı kişisi Muhammed (Ö1) birinci kesitin sonunda amacına ulaşmakta başka bir deyişle edim aşamasına geçmektedir. Birinci kesitin başlangıç ve sonuç durumu Tablo 2’de gösterildiği gibidir:

Başlangıç	Bitiş
Muhammed’in para kazanmak arzusuyla Fransa’ya gitme isteği	Muhammed, Fransa’ya gittikten sonra işe başlar ve para kazanır

Tablo2: Birinci Kesit Başlangıç ve Sonuç Durumu

İkinci Kesit: Fransa ve yeni yaşam

İkinci kesitte anlatı kişisi Muhammed, bir fabrika işçisidir. Dindar bir Müslüman olan Muhammed kendi kültüründen farklı bir kültürde yaşamının zorluklarını çekmektedir. Muhammed, günde beş vakit namaz kılan,

çocuklarını da bu değerlerle büyütme çalışan ancak başarılı olamayan, Fransız komşularının onu aslında Kuzey Afrikalı göçmenlerin hepsini köktendinci müdahaleci olarak gördüğü ancak onların aşağılamalarına katlanarak şikâyet etmeyen biridir. Birinci kesitte olduğu gibi bu kesitte de anlatı kişisi Muhammed'in /zorunda olmak/ kipliği ile birlikte /inanmak/, /istemek/ , /yapmak/ kipliklerine de sahip olduğu görölmektedir. Fransa'ya göç etmeden önce Muhammed'in kurduğu hayaller ile Fransadaki durum farklıdır. "Fransa'ya geldiğimden beri hüznülyüm, hüznümün sebebi bu ülke değil ama gülümsememi, neşeli ve mutlu olmamı sağlayamadı" (Ben Jelloun, 2011, s. 34) diyen Muhammed'in yaşamı kolay değildir ancak dini değerleriyle ayakta durmaya çalışır. Çocuklarına devamlı "oğlum, İslam dini oldukça basittir, Tanrı karşısında tek sorumlu sensin, eğer iyilik yaparsan aynını öteki tarafta bulacaksın, kötölük yaparsan da onu bulacaksın" (Ben Jelloun, 2011, s. 35) diyerek İslamiyeti aşılamaya çalışan bir görünüm sergilemektedir.

İç aramak ve daha iyi bir yaşam sürme hayali için köklerinden yeni bir ülkeye göç eden Muhammed, zaman zaman kimlik mücadelesini de dile getirmektedir. Bu yüzden, emekliliği yaklaşan Muhammed, Fransız topraklarında ölmek ve buraya defnedilmek istemediğine karar verir ve böylece emekli olup yeni bir yaşama doğru ilerler. Emeklilik parasıyla köyünde ev yapmak ister. Bu aşamada, Muhammed inanmak/, /istemek/ , /yapmak/ kipliklerine sahip olduğu görölmektedir. Ülkesine köyüne geri dönen anlatı kişisi anlılarıyla, kültürüyle ve kendisiyle yüzleşir ve rahatsız edici sonuçlarla karşılaşır.

Başlangıç	Bitiş
Muhammed, çocuklarını İslami değerlerle büyötmek istemekte	Muhammed göç ettiği ülkede çocuklarının yaşamlarına istediği gibi yön verememekte
Muhammed emekli olup Fas'ta köyünde ev yapmak arzusunda	Muhammed emeklilik parasıyla köyünde ev yapar

Tablo 3: İkinci Kesit Başlangıç ve Sonuç Durumu

Üçüncü Kesit: Emeklilik ve Memlekete Dönme Arzusu

Üçüncü kesitte anlatı kişisinin Paris'ten Fas'a dönüş yolculuğu, aslında emekli olduktan sonra döndüğü memleketine ve aynı zamanda Fransız toplumunda doğup büyüyen çocuklarının dönüşünü beklediği bir yolculuktur. Bu kesitte, öznenin değer nesnesi, çocuklarıyla birlikte yaşamak istediği memleketinde, köyünde yani Fas'ta bulunmaktır. Gönderilene bakıldığında Muhammed'in emeklilik parası ile Fas'ta ev inşa etme arzusu gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, çocukları ile birlikte köyünde yaşama isteği gerçekteşmemiştir. Bu bağlamda kesite bakıldığında özne, edim aşamasına geçmiş olmasına karşın eylemini tamamlayamamıştır.

Başlangıç	Bitiş
Muhammed, emekli olup emekli parasıyla Fas'ta köyünde ev yapıp çocuklarıyla orada yaşama isteği	Muhammed, emekli olduktan sonra köyüne ev yapar ancak köyünde yalnız yaşayıp yalnız ölür

Tablo 4: Üçüncü Kesit Başlangıç ve Sonuç Durumu

3.1. Söylemsel Düzey

3.1.1. Uzamsallaşma

“Ülkemde” yapıtının ilk bölümlerinde anlatı kişisi Muhammed’in yaşadığı Fransa’nın Yvelines şehrinden sıklıkla söz edilmesine rağmen yapıtın son bölümleri ağırlıklı olarak Fas’ta geçmektedir. Muhammed’in değer yargılarını oluşturan anlatının kapsayan uzamı Fas’tır. Bu bağlamda bakıldığında anlatıda kapsanan uzam ise Fransa’nın Yvelines şehridir. Anlatıya Muhammed’in bakış açısıyla bakıldığında birinci kesitte esenlikli uzam Fransa, eseniksiz uzam ise Fas’tır. Anlatının ikinci ve üçüncü kesitinde ise esenlikli uzam Fas olurken eseniksiz uzam Fransa olmuştur.

Anlatıda geçen her iki uzamda gerçek dünyaya gönderimde bulunmaktadır. Birinci kesitte Fransa’ya para kazanmak arzusuyla gitmek isteyen Muhammed, kendinin ve ailesinin orada mutlu ve özgür olacağını düşünmektedir. Buna karşın Muhammed, Fransa’ya geldiğinde “*astık çehreler*”, “*hızlı yürüyen ve hiç konuşmayan kalabalık*”, “*parfüm kokusu*”, “*tuhaf bir toz*” ve “*yarı duvarlar*” (Ben Jelloun, 2011) ile karşılaşmıştır. Esenlikli uzam olarak geldiği Fransa, Muhammed’in bunlarla karşılaşmasıyla eseniksiz uzama dönüşmüştür.

Anlatının sonunda ise Greimas’ın ortaya koyduğu uzamsal yaklaşım ile Muhammed, bildiği uzamın zamanın değişimiyle yabancı uzama dönüştüğünü görmüştür. Emeklilik sonrası köyüne ev yapma arzusu ve umut dolu isteğiyle gittiği Fas, Muhammed için tehlikeli, güvensiz ve eseniksiz bir uzamdır. Muhammed’e göre, Fas artık yabancı bir uzama dönüşmüştür. Anlatı boyunca Muhammed’in hem esenlikli uzamda hem de eseniksiz uzamda yalnız olduğu görülür. Anlatıda uzamsal değişimin döngüsel olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, esenlikli uzam eseniksiz uzam olarak anlatı tamamlanır. Sonuç olarak da anlatı başladığı uzam olan Fas’ta sonlanır.

Esenlikli Uzam	+ Fas + Müslümanlık - Yokluk -Geri kalmışlık -Sömürülen +Kimlik +Tamlık +Burası
Esenliksiz Uzam	-Fransa -Hristiyanlık +Varlık +Gelişmişlik -Sömüren -Değişen Kimlik -Eksiklik -Orası

Tablo 5: Anlatının Esenlikli-Esenliksiz Uzamı

3.1.2. Zamansallaşma

Anlatı izlencesinde zamanın belirsizliği söz konusudur. Anlatının sonunda *Nisan 2005- Temmuz 2008* tarihleri yer almakla birlikte bu zamanın, yazarın yaptığı kaleme aldığı bir döneme denk geldiği söylenebilir; çünkü anlatı içerisinde yalnızca tek bir tarih verilmektedir: *5 Eylül 1962*. Anlatıda belirtilen bu tarih, Muhammed’in Fas’tan Fransa’ya göç etmek için hazırlandığı zamana gönderimde bulunmaktadır. “*5 Eylül 1962* günü köyün muhtarı beyaz kıyafetler içinde, ciddi ve resmi bir tavırla gelip pasaportunu uzatarak büyük yolculuk için kırk sekiz saati kaldığını söylediğinde, Muhammed köyden ayrılmak için ne kadar zamanı olduğunu kavramakta zorluk çekti” (Ben Jelloun, 2011, s. 73).

Anlatıda zaman ögesi “*geçen hafta*” (s. 7), “*geçen sene*” (s. 7), “*beş ay sonra*” (s. 99), “*ertesini gün*” (s. 109), “*sabahleyin*” (s. 120), “*otuz gün sonra*” (s. 126) gibi zaman belirteçleriyle dilsel olarak anlatıda yer almaktadır.

Muhammed karakteri, anlatı boyunca Fas-Fransa arasında yaşadığı geçmiş olayları, şu anki emeklilik durumunu ve gelecekte emeklilik sonrası Fas’ta karşılaşacağı olası durumları anlatmaktadır. Bu bağlamda da, anlatı dilsel zaman açısından geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları içermektedir.

Anlatı içerisindeki zamanı anlamak için iki zaman aralığına ayrılabilir. Bu zaman aralığı da, Fas-Fransa ve Fransa-Fas aralığında Muhammed’in yaşadığı zamandır. Anlatıda, Muhammed karakterinde zaman kavramının olmadığı belirtilmektedir (Ben Jelloun, 2011, s. 65). Muhammed’e göre zaman kavramı namaz vakitlerine göre bölünmüştür. Anlatıda iki zaman aralığı şöyle değerlendirilmektedir:

Zaman I	Gençlik Dönemi- Emeklilik Kararı
Zaman II	Emeklilik Dönemi- Muhammed’in Ölümü

Tablo 6: Anlatının Zaman Aralığı

Zaman I de anlatı, üçüncü tekil şahıs ve anlatıcı Muhammed’in anlatımını içeren bir zamanı kapsamaktadır. Bu zaman içerisinde iki uzamdan söz edilir: Fas ve Fransa. 6 Eylül 1962 tarihinde başlayan *Zaman I*’de Muhammed’in

emekli olma kararına kadar geçen süreyi içermektedir. Buna karşın zamanın kaç yıl kaç gün içerdiği anlatıda tam olarak bilinmemektedir.

Zaman II, Muhammed'in emekliliği ile başlayan ve Muhammed'in ölümüne başka bir deyişle anlatının sonuna kadar süren bir dönemdir. Muhammed'in esenlikli uzam olarak Fas'ta geçirdiği süredir. *Zaman II'de* tam olarak tarih bilinmemektedir. Bununla birlikte, anlatıda zaman öğeleri içeren sözcükler kullanılmaktadır.

3.1.3. Eyleyenselleşme

"*Ülkemde*" yapıtında anlatı, bazı bölümlerde üçüncü tekil şahıs bazı bölümlerde de anlatıcı Muhammed'in anlatımıyla aktarılmıştır. Bu anlatım tekniği, anlatıcının her şeye hâkim ve her yer olma gibi özellikleri sayesinde okuyucuya detaylı bir bakışı sunulmuştur. Anlatıda, Muhammed, anlatının temel kişisidir.

Yapıt, Muhammed Limmigri bakış açısıyla anlatılmaktadır. Amcasının yardımıyla 20 yaşında Fas'tan Fransa'ya para kazanmak ve birikim yaptıktan sonra tekrar ülkesine dönmek isteyen Muhammed aşiret ailesinden gelmektedir. Muhammed karakteri, dini görevlerini yerine getirmekten mutluluk ve heyecan duyan çalışkan biridir; ancak yapıtta zaman zaman Müslümanlığı ve Müslüman insanları ağır biçimde eleştirmektedir. Fas'tan Fransa'ya para kazanmak için göç eden Muhammed, Fransız vatandaşı olmayı reddetmesine karşın Fransa'da ırkçılık ile karşılaşmaktan korkar. Eşi ve beş çocuğu ile Fransa'da ırkçılık baskısı altında kendi kültürü ile yaşamaya çalışan karakterin hiçbir kötü alışkanlığı bulunmamaktadır. Kendi babasından nasıl bir kültür, ahlak ve terbiye gördüyse kendi çocuklarına da öyle davranır ve çocukları da öyle yetiştirmeye çalışır. Buna karşın, çocukları hep kendi bildiklerini yapar ve açıkçası çocuklar babalarının istediği gibi evlatlar olmamışlardır. Muhammed'in oğlu Raşid adını değiştirip Richard olması buna bir örnektir. Bununla birlikte Muhammed'e göre bir Müslüman başka bir dinden biri ile evlenemez ancak yine babalarına karşı çıkan çocukları Cemile ve Murad farklı dine mensup birileri ile evlenerek babalarını hayal kırıklığına uğratmıştır.

Yaşadığı yabancı kültürde yalnızca para kazanıp ailesini geçindirmeye çalışan Muhammed'in zengin olma arzusu hiçbir zaman olmamıştır. Muhammed'e göre yalnızca sevdiklerine hediye alacak parası olsun yeterlidir. Göç ettiği ülkenin vatandaşlığını reddeden Muhammed, çocuklarına bu konuda baskı yapmaz ve vatandaşlık için seçimi çocuklarının kendisine bırakır. Muhammed, gurbette ölmenin çaresizlik olduğunu düşünür. Fransa'ya göç eden gurbetçi arkadaşlarının *burada* ölmesi Muhammed'i üzer; çünkü Muhammed, arkadaşlarının yalnız öldüğünü düşünür. Buna karşın, Muhammed, memlekette yalnız ölümün asla var olmayacağını düşünür.

20 yaşında Fransa'ya gidip 40 yıl gurbette kalan Muhammed emekli olduktan sonra Fas'a dönerek emekli parası ile ülkesinde bir ev yaptırma hayali ile yaşamaktadır. Hayalini gerçekleştiren kahramanın en büyük korkusu emeklilikte çocukları tarafından yalnız bırakılmak ve yalnız ölmektir. Bu korku ile yaşayan Muhammed emeklilik parası ile yaptırdığı evde "ülkesinde" yalnız ölür.

Anlatıda ana karakter Muhammed dışında Muhammed'in beş çocuğu (Osman, Raşid, Cemile, Murad, Rukiye), Muhammed'in karısı, Nebil, İbrahim, Allam ve Beşir de vardır. Anlatının anlam oluşumunda Muhammed'in bu kişilerle ilişkisi önemli bir rol oynamaktadır. Anlatıda bu kişilerle ilgili fiziksel ve ruhsal özellikler verilmektedir. Ben Jelloun, anlatıda anlatı kişilerini seçerken kullandığı adlar Müslümanlığa gönderimde bulunmaktadır. Buna karşın, fiziksel ve ruhsal özelliklerine dair açık biçimde betimlenmeyen karakterler de anlatı içerisinde görülür; ancak bu karakterle anlatının ilerleyen bölümlerinde önemini yitirerek kaybolurlar. Bununla birlikte ana karakter Muhammed'in eylemleri bağlamında bakıldığında ise kaybolup giden karakterler ana karakterde işlevsel bir rol oynamakta ve anlatıda anlamı oluşturmaktadır.

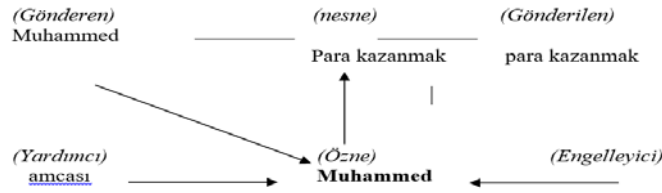
3.2. Anlatısal Yapılar

Anlatı izlencesinde, anlatıda yer alan olayların ve kişilerin dönüşümleri anlatısal yapıda incelenmektedir. Olayların ve kişilerin dönüşümleri eyleyenler şeması aracılığıyla aktarılmaktadır. Bu yapıda, anlatıda yer alan kişiler, fiziksel ve ruhsal özelliklerine göre değil gerçekleştirdikleri eylemlere göre tanımlanmaktadır. Bu nokta da anlatısal yapı, söylemsel yapıdan farklılık göstermektedir. "Ülkemde" yapıtının anlatısal yapıda, durumlara, dönüşümlere ve kesitlemelere göre eyleyen çizgesi oluşturulup, yapıtın anlamsal boyutunda derinleşmiştir. Yapıtın kesitlemelerinde uzamın ve zamanın temel alınması yararlıdır; çünkü anlatı Muhammed'in emekli olma kararı ile başlayıp emeklilik sonrası döneme kadar uzanan dönemde oluşmakta ve böylelikle de anlatı zamansal açıdan önem kazanmaktadır. Aynı zamanda metinde her kesitin kendi içinde ayrı değerlendirilmesi anlamın ortaya koyulması açısından önemli olacaktır.

Durum sözceleri ve edim sözceleri, anlatısal yapıların çözümlenmesinde dikkate alınabilecek kavramlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, durum sözcükleri, öznenin ve nesnenin birlikte oluşu (ÖAN) ya da ayrı bulunduğu (ÖVN) durumları ifade etmektedir. Buna karşın, edim sözcükleri ise gerçekleşen eylemin sonucunda meydana gelen durum değişikliğini göstermektedir (Uzdu-Yıldız vd., 2018).

Anlatıda yer alan üç kesite ayrı ayrı bakıldığında birinci kesitte başlangıç durumunda Muhammed (Ö1), nesnesinden ayrı durumdadır. Değer nesnesi (N1) para kazanmak olan Muhammed'in bu kesitte yardımcısı (Y1) amcasıdır. Özne ve nesne arasındaki ilişki, bir istek eksenini oluşturur. Bu eksen, öznenin nesneye yönelik arzusunu yansıtmaktadır. Bu arzunun kaynağı

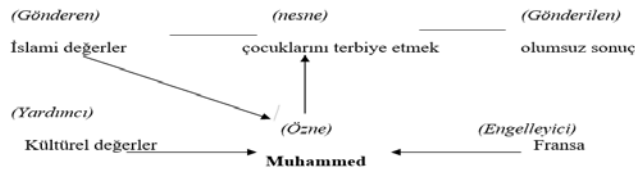
ise öznenin içinde bulunduğu zihinsel durum olarak tanımlanmakta ve bu durum da nesneye yönelik para kazanma sevdasını içermektedir. Bu kesitte, özneyi nesnesine ulaşma noktasında herhangi bir engelleyici söz konusu değildir. Muhammed (Ö1), başlangıç durumunda nesnesinden ayrı durumda olmasına karşın /istemek/ , /bilmek/ gibi edimlerle nesnesini elde eder. Bu bilgiler doğrultusunda anlatının birinci kesitini oluşturan başlangıç durumunda özne, nesneye ulaşmaktadır: (ÖAN)

Şekil 3: Birinci Kesitte Ö1'in Nesnesiyle Ayrışım ve Birleşim Durumu

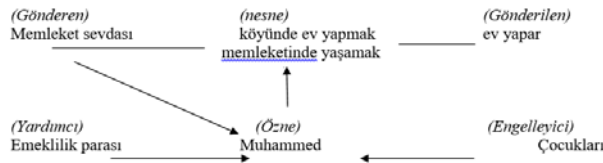
Anlatının birinci kesitinde Muhammed zengin olma arzusu, para kazanma hevesiyle amcasının yardımıyla Fransa'ya gitmek istemektedir. Bu bölümde kahramanın kaygıları söz konusudur. Muhammed (Ö1) dilini, dinini hiç bilmediği bir ülkeye gittiğinde karşılaşacağı belirsizlik ve bilinmezlikle mücadele ederken, aynı zamanda para kazanma arzusu ve rahat bir yaşam sürmek istediği karısıyla da ilgilenmektedir. Muhammed'in "değer nesnesi" olan para kazanma arzusunun, birinci kesitin sonunda gerçekleştiği görülmektedir. Başka bir deyişle, anlatının odağının, kahramanın maddi hedeflerine ve onların gerçekleştirilmesine odaklandığını göstermektedir. Bununla birlikte, anlatıda kahramanın iç çatışmaları ve hedefleri hakkında bir anlatım sunularak okuyucunun metnin temel öğeleri anlamasına yardımcı olunmaktadır. Anlatının bu kesitinde öznenin nesnesine ulaşması için herhangi bir engelleyicisi söz konusu değildir.

Anlatının ikinci kesitinde Muhammed (Ö1), içsel bir gönderen olarak sayılabilen İslami değerler duygusuyla hareket etmektedir. Çocuklarını İslami değerlerin öğretisiyle ve kendi ülkesinin kültürüyle büyütmeye yetiştirmeye çalışan Muhammed (Ö1), değer nesnesine ulaşamamaktadır (ÖVN). Muhammed'in oğlu Raşid kendisine Richard dedirtmekte, kızı Cemile İtalyan biri ile evli, İspanyol kökenli Maria ile evli olan oğlu Murad ise hiçbir şekilde babası Muhammed'e benzemek istemiyor. Muhammed'in çocuklarının farklı dine mensup insanlarla evlenmesi ve çocuklarını istediği kültürde ve dinde yetiştiremeyen Muhammed'in bu kesitte engelleyicisi Fransa'dır (E1).

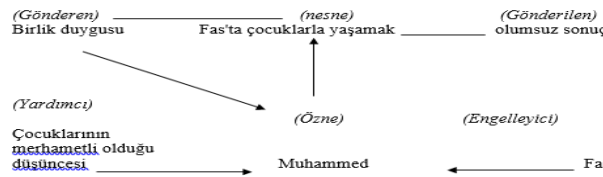
Şekil 4a: İkinci Kesitte Ö1'in Nesnesiyle Ayrışım ve Birleşim Durumu

İkinci kesitin diğer bir göndereni ise Muhammed'in (Ö1) memleket sevdasıdır. Muhammed'in ulaşmak istediği nesne köyünde ev yaparak çocukları ile birlikte ülkesinde yaşamaktır. Çocuklarını düşünen ve ailesiyle birlik içerisinde mutlu biçimde yaşama arzusunda olan Muhammed'in engelleyicileri çocuklarıdır. Muhammed'in çocukları hiç bilmedikleri Fas'ta ve Fas kültüründe yaşamak istememekteler. Köyünde ev yapmaya yardımcı olan ise Muhammed'in Fransa'dan aldığı emeklilik parasıdır. Anlatının eyleyen şeması ise şu biçimde gösterebilir:

Şekil 4b: İkinci Kesitte Ö1'in Nesnesiyle Ayrışım ve Birleşim Durumu

Üçüncü kesitte özne içinde yer alan birlik duygusuyla harekete geçmektedir. Üç kesiti kendi içerisinde değerlendirirsek öznenin nesnesine ulaşmasında pay sahibi olan gönderenin ortak olduğu söylenebilir. Öznenin, çocuklarıyla birlikte memleketinde yaşama arzusu üçüncü kesitin gönderenidir. Gönderilene baktığımızda Muhammed'in (Ö1) emeklilik parası ile Fas'ta köyünde ev yaptırmayı gerçekleştirmiş ancak çocuklarını onunla birlikte köyde yaşama isteği gerçekleşmemiştir. Muhammed'in (Ö1) nesnesine ulaşma arzusundaki yardımcısı çocuklarının babalarına karşı olan merhametleridir; ancak "çocukları Muhammed'den uzaklaştı" (Ben Jelloun, 2011, s. 100). Buna karşın öznenin nesneye ulaşmasında engelleyici olan ise Fas başka bir deyişle Fas kültürüdür. Muhammed, bu kesitin sonunda da nesnesine ulaşamamaktadır: (ÖVN). Üçüncü kesitin eyleyen şeması aşağıdaki gibidir:

Şekil 5: Üçüncü Kesitte Ö1'in Nesnesiyle Ayrışım ve Birleşim Durumu

"Ülkemde" yapıtının genel anlatı izlencesine bakıldığında Muhammed'i (Özne) harekete geçiren eylem memleketi Fas'ta ev yaptırıp çocuklarıyla birlikte yaşama arzusudur. Muhammed'in kendi isteği doğrultusunda emeklilik parasını kullanarak köyünde ev yapma eylemi, öznenin sahip olduğu istek, bilgi ve zorunlulukla mümkün hale gelmektedir. Zorunlu emeklilik sonrasında öznenin yaşamında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Kesitler daha derinlemesine çözümlenmesi öznenin uzamsal kavramı ve Fas-

Fransa gibi konulara yapılan göndermelerin de bulunduğunu ortaya koymaktadır. “Ülkemde” yapıtının genel anlatı izlencesi şu biçimde gösterilebilir:

EYLETİM	EDİNÇ	EDİM	YAPTIRIM
Gönderen ile özne arasındaki ilişki	Özne ile kipsel nesnelere arasındaki ilişki	Özne ile nesne arasındaki ilişki	Gönderen ile özne arasındaki ilişki
Gurbette yaşamamak	+İstek	+İstek	Emeklilik parası ile köyde ev yaptırma isteği gerçekleşti
Memleket arzusu	+Bilgi	+Bilgi	
Çocukları ile birlik olup beraber yaşama isteği	+Zorunda olmak	+Zorunda olmak	

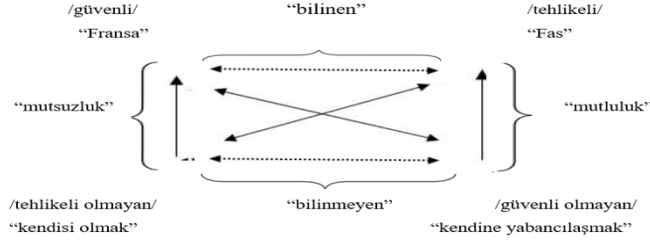
Tablo 7: “Ülkemde” Yapıtının anlatı izlencesi

3.3. Temel Yapı

Greimas’ın eyleyenler modeli, anlam evreninin en soyut ve derin düzeyini, mantıksal ve anlamsal ilişkiler çerçevesinde gerçekleştirilen göstergebilimsel çözümlemenin temel yapı aşamasında oluşur. Bu aşamada, anlam üretimine özgü temel yapılar kavranırken diğer iki düzey olan söylem ve anlatı çözümlemelerinde tespit edilen ilişkiler ise ayrıntılı biçimde incelenmektedir. Bu yaklaşım, dilbilim açısından önemli bir model oluşturmakla birlikte anlamın yapısal özelliklerini anlamak için de detaylı bir çözümleme gerektirmektedir. Temel sözdizim yapısının gerçekleşmesini sağlayan ilişkiler belirlenerek aralarındaki dönüşümün nasıl meydana geldiği gözlemlenmektedir. Bu amaçla, göstergebilimsel dörtgen kullanılmaktadır. Simgesel ifadeler, anlamsal ifadelere dönüştürülürken sözdizimsel boş yapılar anlamsal değerlerle doldurulmaktadır. Bu süreç, göstergebilimsel çözümlemenin temel bir parçasıdır ve dilbilim açısından önemli bir yaklaşımı temsil etmektedir.

İncelenen “Ülkemde” metninin ana izleği “göç”tür. Muhammed (özne) göç izleği üzerinden Fas ve Fransa toplumlarının kültürünü anlatmaktadır. “Zaten Muhammed Fransa’nın kuzeyine göçmüş olan amcasının yanına gitmeyi bir süredir düşünüyordu” (Ben Jelloun, 2011, s. 15), “Biz asla yüzde yüz Fransevi olamayız, doğru söylemek gerekirse, bu bizim tarzımız değil, biz Faslıyız, Cezayirliyiz, Tunusluyuz, Libyalıyız, birkaç kağıt parçası için numara yapmaya kalkışmayız” (Ben Jelloun, 2011, s. 37) ve “Fransa’ya gelirken, birbirimizle konuşmanın daha kolay olacağını düşünmüştüm, sofraya başında bile akıllarının başka yerde olduğunu hissediyordum” (Ben Jelloun, 2011, s. 35) tümcelerinden metnin yüzey yapısında ana izleğin göç olduğu görülmektedir. Bu bağlamda metnin temel yapısının göç ile birlikte gelen mutluluk ya da mutsuzluk üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. Muhammed’in Fransa’ya göç ettiğinde kendi içinde aşamadığı bir mutsuzluk söz konusudur. Fransa’da yeni yaşamını sürdüren Muhammed, mutluluğa ulaşmanın Fas’ta köyünde ev yaptırarak ulaşacağını

düşünmektedir. “Kendine yabancı olduğu” Fransa’dan “tehlikeli” diye terk ettiği ülkesi Fas’a dönmek Muhammed için yeni bir mutluluk kaynağıdır. Muhammed’in yaşadığı bu dönüşümü göstergebilimsel dörtgen ile açıklamak gerekirse,

Şekil 6: ÖI'in Uzamsal Durumunun Göstergebilimsel Dörtgendeki Görünümü

Fransa'ya göç etmeden önce Muhammed Fransa'yı güvenli bir uzam olarak görmektedir. Anlatının sonunda ise Muhammed, hem güvenilir bir bağ ile tutunduğu hem de tanıdığını düşündüğü Fas'a artık yabancılaşmıştır. “Göreceksiniz, oraya varınca kendinizi kaybolmuş hissedeceksiniz, köyümüzü andıran hiçbir şey yok, hiçbir şey, ne iklim, ne çehreler, ne de manzara, hiçbir şey. Tamamen yabancı bir dünyaya girmeye kendinizi hazırlarsanız iyi olur, kendi kendimiz olmadığımız bir dünyadaki gibi” (Ben Jelloun, 2011, s. 74). Sözü edilen yabancılaşma, okuyucunun artık değişmiş olan doğası ve kahramanın bilinçaltına bastırıldığı korkuları ve endişeleri başka bir deyişle öz benliğini keşfetmesini sağlamaktadır. Okuyucu bu yabancılaşma sayesinde bilinmeyenle yüzleşmekte ve kahramanın iç dünyasına daha derin bir bakış açısı kazandırmaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, “Ülkemde” yapıtı göstergebilimsel yöntem ile çözümlenmiştir. Yapıtın göstergebilimsel çözümlenmesi, gurbette yaşayan göçmenlerin zorlukları üzerine kuruludur. Anlatı kişisi Muhammed'in Müslüman olmasından dolayı göç ettiği Fransa'da yaşadığı zorluklar, emekli olma arzusuna ve Fas'ta köyünde ev yaptırma isteğine yol açmıştır.

Yapıt, üç kesite ayrılarak incelenmiştir. Anlatı kişisi Muhammed'in yaşamı üç zaman aralığında ve iki farklı uzamda anlatılmaktadır. Bu nedenle, yapıt, zamansal olarak üçe ayrılmış ve her bir kesit farklı bir dönemi anlatmıştır.

Sonuç olarak, “Ülkemde” yapıtının göstergebilimsel çözümlenmesi, yapıtın anlam dünyasını ortaya çıkarmayı sağlamış ve anlatının derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Günümüzde yaşanan göç sorununun kurgusal olmasına rağmen bütün boyutlarının ele alındığı görülmüştür. Bu anlamda göç olayının nedeni, amacı ve hayallerle gerçekler arasındaki çelişki yapıtın temelini oluşturmaktadır. Göçle birlikte ekonomik olarak gerçekleştirilen refah kültürel bozulmayla geçerliliğini yitirmekte var olma ile

SÖNMEZ ÖZ, E., İŞERİ, K. EDEBİYAT FAKÜLTESİ (2024)

kaybolma arasında gidip gelme şeklinde ilerlemektedir. Sonuçta her iki uzam da kendi içinde zorlukları içermekte, farklı açılardan bakıldığında aslında kendini var etme çabasının boyutları ele alınmaktadır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çikara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı bulunmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar yazarlar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ben Jelloun, T.(2011). *Ülkemde* (Çev. F. Gönül Akgerman). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Bertrand, D. (2000). *Précis de sémiotique littéraire*. Paris: Editions Nathan.
- Deely, J.(1990). *Basics of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Everaert-Desmedt, N. (2000). *Sémiotique du récit*. Bruxelles: Editions De Boeck Université
- Floch, J. M. (1990). *Sémiotique, marketing et communication sous les signes, les stratégies*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Greimas, A. J. (1966). *Sémantique Structurale*, Paris: Larouss.
- Greimas, A. J., Courtés., J. (1979). *Sémiotique dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Paris: Classiques Hachette.
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim*. (Çev. Mehmet Yalçın). Ankara: İmge Kitabevi.
- Günay, V. D. (2002). *Göstergebilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Günay, V. D. (2013). *Metin bilgisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Güneş, A. (2012). “Koca Nine ile Tilki Masalının Göstergebilimsel Çözümlemesi”. *Erciyes İletişim Dergisi*. 2 (4). 39-52.
- İşeri, K. (2000). “Yolcu İle Yılan” adlı masalın göstergebilimsel çözümlemesi. *Ana Dili Dergisi*. 18. 12-27.
- İşeri, K.(2008). Ömer Seyfettin'in Yüz Akı Öyküsünün Göstergebilimsel Çözümlemesi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 5(3). 117-139.
- Kıran, Z. (1999). Sözceleme ve göstergebilim. *Dilbilim araştırmaları*. 93-99.
- Kıran, Z., Eziler Kıran, A. (2010). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SÖNMEZ ÖZ, E., İŞERİ, K. EDEBİYAT FAKÜLTESİ (2024)

- Kıran, Z., Kıran, A. (2011). *Yazınsal okuma süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Rifat, M. (2005). *XX. Yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları 1. Tarihçe ve eleştirel düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2005). *XX. Yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları 2. Temel metinler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Rifat, M. (2011). *Homo semioticus ve genel göstergebilim sorunları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sinan, A. T., Demir, S. (2011). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki anlatsal metinlerin yapı özellikleri ve programa uygunluğu. *Turkish Studies*. 6(3), 1149-1167.
- Uçan, H. (2002). *Yazınsal eleştiri ve göstergebilim*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Uzdu-Yıldız, F., Çapan Tekin, S., Tülü, T. (2018). Sabahattin Kudret Aksal'ın "Hovarda" adlı öyküsüne yönelik göstergebilimsel bir çözümleme. *Uluslararası sosyal araştırmalar dergisi*. 11. 189-198.
- Uzdu-Yıldız, F. (2019). Mai ve Siyah romanının göstergebilimsel çözümlemesi. *Söylem filoloji dergisi*. 4 (2). 254- 281.
- Yücel, T. (2008). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.